

Empowered lives.
Resilient nations.

ՁԵՌՆԱՐԿ

«Աջակցություն փոքր ՀԷԿ-երին վերաբերող բարեփոխումներին՝
գետային էկոհամակարգերի կայուն օգտագործման նպատակով
հանրության և ՀՀ բնապահպանության նախարարության
երկխոսության միջոցով»

Երևան - 2016թ.

Empowered lives.
Resilient nations.

ՁԵՌՆԱՐԿ

«Աջակցություն փոքր ՀԷԿ-երին վերաբերող բարեփոխումներին՝ գետային Էկոհամակարգերի կայուն օգտագործման նպատակով հանրության և ՀՀ բնապահպանության նախարարության երկխոսության միջոցով»

Գետային էկոհամակարգերի պահպանման համար հասունացել է ՓՀԷԿ-երի սեկտորում բարեփոխումների անհրաժեշտությունը: 2014-2016թթ. «ԷկոԼուր» տեղեկատվական ՀԿ-ն ՀՀ բնապահպանության նախարարության հետ համատեղ իրականացրեց «Աջակցություն փոքր ՀԷԿ-երին վերաբերող բարեփոխումներին՝ գետային էկոհամակարգերի կայուն օգտագործման նպատակով հանրության և ՀՀ բնապահպանության նախարարության երկխոսության միջոցով» ծրագիրը: Ծրագրի նպատակն է ՓՀԷԿ-երի սեկտորում իրականացնել բարեփոխումներ՝ անցկացնելով գետային էկոհամակարգերի վրա կառուցված փոքր ՀԷԿ-երի էկոանձնագրավորում և ստեղծելով տեղեկատվական բազա, թափանցիկ դարձնել ՓՀԷԿ սեկտորի գործունեությունը, կառուցողական հիմք ստեղծել ՓՀԷԿ սեկտորում խնդիրների լուծման համար: Տվյալ ձեռնարկում ներկայացվում են 87 ՓՀԷԿ-երի մոնիտորինգի արդյունքների վերլուծությունը, էկոանձնագրավորման մեթոդաբանությունը, ՓՀԷԿ սեկտորի բարեփոխումների վերաբերյալ առաջարկությունները՝ ուղղված ՀՀ Ազգային ժողովին և ՀՀ կառավարությանը, զարգացման միջազգային բանկերին և ՓՀԷԿ-երի սեփականատերերին:

Սույն ձեռնարկը պատրաստվել է «Աջակցություն փոքր ՀԷԿ-երին վերաբերող բարեփոխումներին՝ գետային էկոհամակարգերի կայուն օգտագործման նպատակով հանրության և ՀՀ բնապահպանության նախարարության երկխոսության միջոցով» ծրագրի շրջանակներում ՄԱԶԾ-ԳԷՀ Փոքր դրամաշնորհների ծրագրի աջակցությամբ

Երևան - 2016թ.

**«Աջակցություն փոքր ՀԷԿ-երին վերաբերող բարեփոխումներին՝ գետային
Էկոհամակարգերի կայուն օգտագործման նպատակով հանրության և ՀՀ
բնապահպանության նախարարության երկխոսության միջոցով»**

Ծրագրի տեղեկատվական խումբ՝ Ինգա Զարաֆյան՝ ծրագրի համակարգող, «ԷկոԼուր» տեղեկատվական ՀԿ-ի նախագահ, Վիկտորյա Բուռնազյան՝ ծրագրի տեղեկատվության պատասխանատու, www.ecolur.org կայքի գլխավոր խմբագիր, Մոնիկա Երիցյան՝ «ԷկոԼուր» տեղեկատվական ՀԿ-ի լրագրող, Արուսյակ Հարությունյան՝ «ԷկոԼուր» տեղեկատվական ՀԿ-ի թարգմանիչ:

Փորձագիտական խումբ՝ Աշոտ Ավայան՝ ծրագրի համակարգող, ՀՀ բնապահպանության նախարարության աշխատակազմի ղեկավարի տեղակալ, Ռոզա Զուլհալյան՝ քիմիական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ բնապահպանության նախարարության աշխատակազմի բնապահպանական պետական տեսչության հաշվառման և վերլուծության բաժնի պետ, Պետրոս Շահնազարյան՝ մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ բնապահպանության նախարարության աշխատակազմի ջրային ռեսուրսների գործակալության Արարատյան ջրավազանային տարածքային կառավարման բաժնի պետ, Հերիքնազ Մկրտչյան՝ ՀՀ բնապահպանության նախարարության «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի գլխավոր մասնագետ, Հովհաննես Ուրֆայան՝ ՀՀ բնապահպանության նախարարության «Տեղեկատվական վերլուծական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի փոխտնօրեն, Սամվել Պիպոյան՝ ձկնաբան, Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի Կենսաբանության և դրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, Լևոն Գալստյան՝ աշխարհագրագետ, «Համահայկական բնապահպանական ճակատ» քաղաքացիական նախաձեռնության համակարգող, Գրիգոր Գաբայան՝ տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, ՀՏԿ անվտանգության տեխնիկական հանձնաժողովի անդամ, «Հիդրոէներգետիկա» ՍՊԸ-ի հիմնադիր, Ինեսսա Գաբայան՝ տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, «Հիդրոէներգետիկա» ՍՊԸ-ի տնօրեն, Արամ Գաբրիելյան՝ ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների թեկնածու, Կլիմայի փոփոխության մասին ՄԱԿ-ի շրջանակային կոնվենցիայի ազգային համակարգող, Նազելի Վարդանյան՝ իրավաբան, «Հայաստանի անտառներ» ՀԿ-ի տնօրեն

Լուսանկարները՝ Մոնիկա Երիցյանի, Լևոն Գալստյանի, Սամվել Պիպոյանի, Ինգա Զարաֆյանի, Վիկտորյա Բուռնազյանի

Գետային էկոհամակարգերի պահպանման համար հասունացել է փոքր հիդրոէներգետիկայի սեկտորում բարեփոխումների անհրաժեշտությունը: 2014-2016թթ. «ԷկոԼուր» տեղեկատվական ՀԿ-ն ՀՀ բնապահպանության նախարարության հետ համատեղ իրականացրեց «Աջակցություն փոքր ՀԷԿ-երին վերաբերող բարեփոխումներին՝ գետային էկոհամակարգերի կայուն օգտագործման նպատակով հանրության և ՀՀ բնապահպանության նախարարության երկխոսության միջոցով» ծրագիրը: Ծրագրի նպատակն է փոքր հիդրոէներգետիկայի սեկտորում մշակել և ներկայացնել ՓՀԷԿ-երի բարեփոխումների առաջարկություններ՝ միտված գետային էկոհամակարգերի վրա կառուցված փոքր ՀԷԿ-երի էկոանձնագրավորմանը, ստեղծելու դրանց վերաբերյալ տեղեկատվական բազա, ստեղծելու ՓՀԷԿ սեկտորի գործունեության թափանցիկության հենք, փոքր հիդրոէներգետիկայի սեկտորում խնդիրների լուծման համար կառուցողական հիմք:

Ծրագրի ընթացքում ստեղծվել է տեղեկատվական բազա, որը ներառում է 87 ՓՀԷԿ-ի տվյալներ: Տվյալների բազայի ստեղծման համար մշակվել է ՓՀԷԿ-երում ստուգումների անցկացման տիպային պլան, որը կարող է հիմք հանդիսանալ փոքր ՀԷԿ-երի մոնիտորինգի մեթոդաբանության մշակման և հաստատման համար:

ՓՀԷԿ-երի ստուգման տիպային պլանը ներառում է 8 կատեգորիա՝ Ընդհանուր տվյալներ, Հիդրոլոգիական տվյալներ, Դերիվացիա, Ջրառ, Սարքավորումներ, Արտադրություն, Շրջակա միջավայր, Սոցիալական, որոնք պարունակում են 75 չափորոշիչ: ՓՀԷԿ-երի ստուգման տիպային պլանը կազմվել է հետևյալ փաստաթղթերի տվյալներով՝ ՀՀ բնապահպանության նախարարության (ԲՆ) «Բնապահպանական փորձաքննություն» ՊՈԱԿ-ի բնապահպանական եզրակացություն և նախագիծ, ԲՆ Ջրային ռեսուրսների կառավարման գործակալության կողմից տրամադրված ջրօգտագործման թույլտվություն (ՋԹ), ԲՆ բնապահպանական պետական տեսչության կողմից տրամադրված ստուգումների մասին և կոնտակտային տվյալներ, ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից տրամադրված լիցենզիոն տվյալներ, «Հաշվարկային կենտրոն» ՓԲԸ-ի կողմից տրամադրված ՓՀԷԿ-երի էլեկտրաէներգիայի արտադրության վերաբերյալ տվյալներ: Ստուգման տիպային պլանը համալրվել է ՓՀԷԿ-երի ուսումնասիրման արդյունքներով՝ ջրառ հանգույցում բնապահպանական թողքի ապահովման պայմաններ, պատվարի և ձկնանցարանի նկարագրություն, ձկնանցարանի և ձկնապաշտպան ցանցի ֆունկցիոնալ համապատասխանություն, գետի էկոլոգիական և սանիտարական վիճակը, լանդշաֆտի խախտման դեպքեր, հեռավորությունը բնության հատուկ պահպանվող տարածքներից, գետի ձկնաշխարհի վրա ՓՀԷԿ-երի ազդեցությունը, կայանի սարքավորումների արդյունավետությունը, ՓՀԷԿ-երի կառուցումից հետո նախատեսված բարեկարգման և կանաչապատման աշխատանքների կատարողականը, մոնիտորինգին նախորդած տարվա արտադրած էլեկտրաէներգիայի չափը, ՓՀԷԿ-երի սոցիալական ազդեցությունն ազդակիր համայնքներում դիտարկման ընթացքում ստացված տվյալներով, փորձագիտական խմբի վերլուծությամբ, եզրակացություններով և առաջարկություններով:

87 ՓՀԷԿ-երի մոնիտորինգի արդյունքները տեղադրված են www.ecolur.org կայքում՝ Փոքր ՀԷԿ-եր, վերականգնվող էներգետիկա բաժնում հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն լեզուներով:

**ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՎԱԾ ՓՀԷԿ-ԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ
ՊԱՏԿԱՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Տավուշի մարզ

Նորգետիկ գետ՝ «Գոշ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԳՈՇՀԷԿ» ՍՊԸ

Պաղջուր գետ՝ «Խաչաղբյուր ՀԷԿ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՔԱՐԵՎԱՐԴ» ՍՊԸ,
«Խաչաղբյուր» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷՆԵՐՋԻ ԿՈԿ» ՍՊԸ, «ԽԱՉԱՂԲՅՈՒՐ-2» ՓՀԷԿ,
շահագործող՝ «ՄԵԳԱԷՆԵՐՋԻ» ՍՊԸ

Խաչարձան գետ՝ «Խաչարձան» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԳՈՇՀԷԿ» ՍՊԸ

Աղստև գետ՝ «Աղստև-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷԼԷՆԷՔՍ» ՍՊԸ

Հախում գետ՝ «ՍԻՐԱՐՓԻ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՍԻՐԱՐՓԻ ԱՀ» ՍՊԸ

Աղստև գետի Գետիկ վտակ՝ «Գետիկ ՓՀԷԿ-4» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷՅԷՆԴԻՋԻ
ՍԹԱՅԼ» ՍՊԸ

Գեղարքունիքի մարզ

Աղստև գետի Գետիկ վտակ՝ «Էրիկ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷՐԻԿ» ՓՀԷԿ ՍՊԸ, «Գետիկ-
1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՐԻՅՈ ԷՆԵՐՋԻ» ՍՊԸ

Գետիկ գետի Կարատույրակ վտակ՝ «ՎԱՀԱՆ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷՐԻԿ» ՓՀԷԿ
ՍՊԸ

Մարտունի գետ՝ «Մարտունի» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՄԿՇԳ ԷՆԵՐԳԻԱ» ՍՊԸ

Վարդենիս գետ՝ «Վարդենիկ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ջրասահք» ՍՊԸ

Արզիշի գետ՝ «Արզիշի» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Հիդրո կոռպորացիա» ՓԲԸ

Արագածոտնի մարզ

Գեղարքոտ գետ՝ «Արագած-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՎԱԿՈՒՖԼՕ» ՍՊԸ, «Գեղարքոտ»
ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷԼ-Կաս» ՍՊԸ

Ամբերդ գետի Ամպուր վտակ՝ «Ամբերդ ՓՀԷԿ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ամբերդ ՀԷԿ»
ՍՊԸ, «Ամբերդ ՓՀԷԿ-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ամբերդ ՀԷԿ» ՍՊԸ

Կոտայքի մարզ

Թեժ գետ՝ «Թեժ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Թեժ վաթերֆոլ» ՍՊԸ

Թեժ գետի Արջաձոր վտակ՝ «Արջաձոր» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՐՋԱՋՈՐ ՀԷԿ» ՍՊԸ

Ազատ գետի Գողթ վտակ՝ «Գողթ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՋԱՂԱՅԻ ԶՈՐ» ՓԲԸ, «Գողթ-
2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՋԱՂԱՅԻ ԶՈՐ» ՓԲԸ

Հրազդան գետի Ակունք վտակ՝ «Գնդասար» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԳՆԴԱՍԱՐ ՓՀԷԿ» ՍՊԸ

Լոռու մարզ

Մարց գետ՝ «Մարցիգետ ՓՀԷԿ-2», շահագործող՝ «ԱՐԳԻՇՏԻ-1» ՍՊԸ, «ՄԱՐՑԻԳԵՏ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՄԱՐՑ ԷՆԵՐԶԻ» ՍՊԸ

Մարց գետի Սարաջուր վտակ՝ « ՊՈԶԻՏԻՈՆ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՅՈՒԴԱ-ԼՈՍ» ՍՊԸ

Փամբակ գետ՝ «Արջուտ-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Լեռ և ջուր» ՍՊԸ, «Սպիտակ ՀԷԿ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Էլիզա ֆարմ» ՍՊԸ

Տանձուտ գետ՝ «Վահագնի» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ապահով տանիք» ՍՊԸ

Գարգառ գետ՝ «Կուրթան» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Տիրակալ» ՍՊԸ

Զանախչի գետ՝ «Զանախչի ՀԷԿ-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Մավր» ՍՊԸ

Ձորագետ գետ՝ «Կաթնառատ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՎԱՆՇԱՅՆ» ՍՊԸ, «Ձորագետ-5» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Հազար ու մեկ» ՍՊԸ, «Ձորագետ-6» ՓՀԷԿ՝ շահագործող՝ «Վի-Ար-Բի Կոնցեռն» ՍՊԸ, «ՁորաՀԷԿ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԶՈՐԱԳԵՏ ՀԻԴՐՈ» ՍՊԸ

Շիրակի մարզ

Հեղնաջուր գետ՝ «Հեղնաջուր» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՐՆԱՎԱՐ» ՍՊԸ

Ախուրյան գետ՝ «Մարմաշեն» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷԼԲԻՍ» ՍՊԸ, «Փարոս» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԼԱՅԹԷԿՈ» ՍՊԸ, «Ամասիա» ՓՀԷԿ՝ շահագործող՝ «ԷՐՍԵԴ» ՍՊԸ

Սյունիքի մարզ

Որոտան գետի Շաքի վտակ՝ «Շաքի» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Հակոբջանյանի և Գալստյանի ՀԷԿ» ՍՊԸ

Մեղրի գետ՝ «Մեղրի» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Քյու-Հաշ» ՍՊԸ, «ՆԺԴԵՀ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՍԱՐ-ՌՈՒԲ» ՍՊԸ,

Մեղրի գետի Լիճք և Արևիկ վտակներ՝ «Կանթեղ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԳԵԼԻԵԳՈՒԶԱՆ» ՍՊԸ

Որոտան գետ՝ «Որոտնա ՀԷԿ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Հակոբջանյանի և Գալստյանի ՀԷԿ» ՍՊԸ, «Ապրես» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Սյունիք» ՍՊԸ, «Որոտան-7» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՀԳՆԲ ԳՐՈՒՊ» ՍՊԸ, «Իշխանասար» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՄԻԵԶԵՐՔ» ՍՊԸ

Սանդաղբյուր գետ՝ «Սանդաղբյուր» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Սինգլ Գոռ» ՍՊԸ

Սմբուլի ջուր աղբյուր՝ «Սմբուլ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Սմբուլ» ՍՊԸ

Վարդան Զորավար աղբյուրներ՝ «Մանուկ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Սմբուլ» ՍՊԸ

Ջաղացի աղբյուր՝ «Անգեղակոթ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ժ ԵՎ Կ ՀԷԿ» ՍՊԸ

Արագիլիջուր (Արագիլգետ) գետ՝ «Գետափ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ֆիրմա Գ.Ա.Խ» ՍՊԸ, «Շաղատ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Շաղատ» ՍՊԸ

Այրի գետ՝ «Այրի» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Զորաքար» ՓԲԸ, «Դաստակերտ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԲԱՍԱ ՇԻՆ» ՍՊԸ

Ծավ գետ՝ «Ծավ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ ԼԵՍՈՄԱՍ ԲԲԸ

Ողջի գետի Գեղի վտակ՝ «Գեղի-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԷՐԵՄԻՐԷՆԵՐԺԻ» ՍՊԸ

Ողջի գետ՝ «Ողջի-1», «Ողջի-2», «Ողջի-3» ՓՀԷԿ-եր շահագործող՝ «ԿԱՊԱՆ-ԷՆԵՂԺԻ» ՓԲԸ

Ողջի գետի Բաղացջուր վտակ՝ «Չագեձոր ՓՀԷԿ-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՔԱԶԱՐԱՆ ՄՈՆՏԱԺ» ՍՊԸ

Վայոց ձորի մարզ

Արփա գետ՝ «ԱՐԵՆԻ ՀԷԿ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՐԵՆԻ ՀԷԿ, «Ջերմուկ ՀԷԿ-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ջերմուկի հիդրոտեխ» ՍՊԸ, «Արփա» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՐՓԱ-ԷՆԵՐԳԻԱ» ՍՊԸ

Արփա գետի Հեր-Հեր վտակ՝ «Հեր-Հեր-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՖԻՐՄԱ Գ.Ա.Խ.» ՍՊԸ, «Հեր-Հեր-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՎԳ և որդիներ» ՍՊԸ

Սառնաղբյուր բնական աղբյուրներ և Արփա գետի անանուն վտակներ՝ «Ջերմուկ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Մուշեղ ՀԷԿ» ՍՊԸ

Եղեգիս գետ՝ «Եղեգիս-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Բազենք» ՓԲԸ, «Եղեգնաձոր» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՄԻՆԱ-ՄԱՅԱ» ՍՊԸ, «Եղեգնաձոր ՓՀԷԿ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՄԻՆԱ-ՄԱՅԱ» ՍՊԸ, «Գողթանիկ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Հ.Հ.Ն.Մ.Ս.» ՍՊԸ, «ԵՂԵԳԻՍ-3» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՍՅՈՒՆՅԱՑ ՎՈԹԸ» ՍՊԸ, «Եղեգիս-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՌԱԵԼ ԳԷՍ» ՍՊԸ, «Եղեգիս» ՓՀԷԿ՝ շահագործող՝ «Էլեգիս ՀԷԿ» ՍՊԸ, «Եղեգ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԵՂԵԳՀԷԿ» ՍՊԸ, «Խաչի քար» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԲԻԷՍԲԻ» ՍՊԸ, «Տիգրան Մեծ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՌՈՒՍ ԸՆԴ ՀԱՐ» ՍՊԸ

Եղեգիս գետի Արտաբույնք վտակ՝ «ՍՈՒՐԲ ԱՂԲՅՈՒՐ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՍՈՒՐԲ ԱՂԲՅՈՒՐ» ՍՊԸ, «Վայոց» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՍՈՒՐԲ ԱՂԲՅՈՒՐ» ՍՊԸ

Եղեգիսի գետի Կարակայա վտակ՝ «ՍԱՆՌԱՅՁ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՍԱՆՌԱՅՁ ԷԼԵԿՏՐԻԿ» ՓԲԸ, «Վարդահովիտ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՎԱՐԴԱՀՈՎԻՏ» ՍՊԸ

Կարակայա գետի և նրա աջակողմյա վտակ՝ «Կարակայա» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՀԱԿ ՀԷԿ» ՍՊԸ

«Արջաձոր» փոքր ՀԷԿ

«Գողթ 1» փոքր ՀԷԿ

«Արջուտ-2» փոքր ՀԷԿ

«Չորագետ 6» փոքր ՀԷԿ

«Վահագնի» փոքր ՀԷԿ

«Խաչարձան» փոքր ՀԷԿ

«Սիրարփի» փոքր ՀԷԿ-ի ձկնանցարան

«Ամասիա» փոքր ՀԷԿ

«Հեղնաջուր» փոքր ՀԷԿ

«Փարոս» փոքր ՀԷԿ

«Անգեղակոթ» փոքր ՀԷԿ

«Ապրես» փոքր ՀԷԿ

«Գեղի 2» ՓՀԷԿ

«Գեղի 2» ՓՀԷԿ-ի սարքավորում

«Իշխանասար» փոքր ՀԷԿ-ի ձկնանցարան

«Մանուկ» փոքր ՀԷԿ

«Նժդեհ» փոքր ՀԷԿ

«Նժդեհ» փոքր ՀԷԿ-ի ձկնանցարան

«Սանդաղբյուր» փոքր ՀԷԿ

«Շաղատ» փոքր ՀԷԿ

«Ողջի 1» փոքր ՀԷԿ

«Ողջի 2» փոքր ՀԷԿ

«Ողջի 3» փոքր ՀԷԿ

«Որոտնա» փոքր ՀԷԿ

Կարակապալի գետի Այսաս վտակ՝ «Հերմոն» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Էլեգիս ՀԷԿ» ՍՊԸ,
«Նանե» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՐԱՏԵՍ ԷՆԵՐԶԻ» ՍՊԸ

Քարազլուխ գետ՝ «Քարազլուխ» ՓՀԷԿ, շահագործող «Հերմոն ՄԱԴ» ՍՊԸ

Արտավան գետ՝ «Արտավան-1» ՓՀԷԿ, շահագործող «Զահուկ» ՍՊԸ

Արփա գետի Անկան վտակ՝ «ԳՆԴԵՎԱՆՔ » ՓՀԷԿ, շահագործող «ԲԻԷՍԲԻ» ՍՊԸ

Զառիթաի գետի Մարտիրոս վտակ՝ «Վարանցով» ՓՀԷԿ, շահագործող «ՎԱՐԱՆՑՈՎ
ՀԷԿ» ՍՊԸ

ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ՓՀԷԿ-երի մոնիտորինգի արդյունքում հայտնաբերված խնդիրներն են. նախագծային սխալ ջրատնտեսական հաշվարկները, բնապահպանական թողքի չապահովելը, ձկնանցարանների և ձկնապաշտպան ցանցերի ֆունկցիոնալ անհամապատասխանությունը և ձկնաշխարհի կենսաբազմազանության և տեղաբնակ ձկնատեսակների վտանգների քանականական ցուցանիշների բացասական փոփոխությունները, ՓՀԷԿ-երի արտադրողականության անբավարար մակարդակը, ՓՀԷԿ-երի կասկադների ձևավորում՝ առանց կոմուլիատիվ ազդեցության գնահատման:

Բնապահպանական թողքի ապահովում և նախագծային սխալ ջրատնտեսական հաշվարկներ

Այցելած բոլոր ՓՀԷԿ-երում բացակայում է բնապահպանական թողքի կառավարման համակարգը, որը թույլ կտար վերահսկել, թե որքանով է տնտեսվարողը կատարում ՋԹ-ով սահմանված բնապահպանական թողքի չափաքանակի պահպանման պահանջը: ՓՀԷԿ-երում բացակայում է բնապահպանական թողքը գրանցող ջրաչափը, որը տեղադրված պետք է լինի բնապահպանական թողքի բացթողման կետում:

ՀՀ կառավարության 30.06.2011թ. 927-Ն որոշմամբ հաստատված բնապահպանական թողքի մեթոդաբանությամբ որպես բնապահպանական թողք ընդունվում է գետի հիդրոլոգիական դիտակետի գետահատվածում դիտարկված բազմամյա տարեկան ձմեռային տասնօրյա նվազագույն ելքերի միջին արժեքը, և որոշվող բնապահպանական թողքի արժեքը բոլոր ամիսների համար նույնն է: Հաշվի չեն առնվում գետերի ռեժիմներն ըստ տարվա եղանակների, հիդրոլոգիական, հիդրոմորֆոլոգիական, հիդրոկենսաբանական և հիդրոքիմիական բնութագրիչները: Փոքր ՀԷԿ-երի ՋԹ-ներում սահմանված բնապահպանական թողքի չափաքանակը չի ապահովում գետային էկոհամակարգի հավասարակշռությունը և կենսաբազմազանությունը:

Բացակայում են գետերի վերաբերյալ հիդրոլոգիական հավաստի տվյալներ, ինչը հանգեցնում է սխալ ջրատնտեսական հաշվարկների: Հիմնականում հաշվարկներն իրականացվում են ելքերի միջին ամսական շարքերի հիման վրա, այն դեպքում, երբ փոքր ՀԷԿ-երի համար նպատակահարմար է օգտագործել միջին օրական ելքերը:

Հիդրոլոգիական ոչ հավաստի տվյալների վրա կատարված ջրատնտեսական հաշվարկների արդյունքում մի շարք ՓՀԷԿ-եր չեն ապահովում իրենց նախագծային հզորությունները:

Ձկնանցարանների միջոցով բնապահպանական թողք ապահովող մի շարք ՓՀԷԿ-երում արձանագրվել են խախտումներ: Մասնավորապես ձկնանցարանների մուտքերը փակվում են տարբեր կոնստրուկցիաներով, որոնք խոչընդոտում են բնապահպանական թողքի անցումը ներքին բիեֆ:

ՋԹ-ի տրամադրման գործընթացում պատշաճ չափով չի պահպանվել ՀՀ ջրային օրենսգրքով ամրագրված ջրի բաշխման գերակայությունների գնահատման պահանջը. հաշվի չեն առնվում բոլոր ջրօգտագործողների պահանջները և նրանց փոխկապակցվածությունը: ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը սակագնի սահմանման ժամանակ հաշվի է առնում, թե ինչ նպատակով

և որ համակարգի կողմից է օգտագործվում ջուրը: Զրոգտագործողների ցանկում ենթերգետիկ նպատակով ջուրը վերցվում է վերջում՝ առաջնահերթություն տալով տնտեսական, ոռոգման և խմելու նպատակներով ջրօգտագործողներին: Իրականում կան ՓՀԵԿ-եր, որոնք գետից վերցված ջուրն ուղղում են ՓՀԵԿ, այնուհետև ուղղում ոչ թե գետ, այլ ոռոգման համակարգեր:

Կան դեպքեր, երբ ՓՀԵԿ-ը միաժամանակ ջուրը վերցնում է երկու տարբեր ջրհոսքերից՝ գետից և խմելու կամ ոռոգման ջրի համակարգից: Կան դեպքեր, երբ ՓՀԵԿ-ը նախագծով պետք է կառուցված լինի գետի վրա, սակայն կառուցված է ոռոգման համակարգի վրա:

Կումուլիատիվ ազդեցության գնահատում

ՓՀԵԿ-երի ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզվեց, որ գետերի վրա առկա են ՓՀԵԿ-երի կասկադներ: Գնահատված չէ այս կումուլիատիվ ազդեցությունը գետային էկոհամակարգի վրա:

Ծրագրի շրջանակներում հաշվարկվել է նաև գետերի ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԵԿ-երով՝ հաշվարկելով ՓՀԵԿ-երի դերիվացիայի գումարային երկարության տոկոսային հարաբերությունը գետի երկարության նկատմամբ:

Ներկայացված են ՓՀԵԿ-երով ծանրաբեռնված այն գետերը, որոնց երկարության 30 տոկոսից ավելին խողովակի մեջ է կամ կարող է հայտնվել նոր կառուցվող ՓՀԵԿ-երի պատճառով:

Եղեգիս գետի ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԵԿ-երով՝ 47կմ/51.46%

Կառուցված են՝

1. «Եղեգիս-1» (ըստ ՀԾԿՀ-ի տեղեկանքի՝ դերիվացիայի երկարությունը՝ 4000մ)
2. «Եղեգնաձոր» (ըստ նախագծի՝ 3250մ, 54մ)
3. «Եղեգնաձոր ՓՀԵԿ-1» (ըստ նախագծի՝ 2650մ)
4. «ԵՂԵԳԻՍ-3» (ըստ նախագծի՝ դերիվացիայի երկարությունը՝ 1391մ)
5. «Եղեգիս-2» (ըստ նախագծի՝ դերիվացիայի երկարությունը՝ 2138մ)
6. «Եղեգ» ՓՀԵԿ (ըստ նախագծի՝ դերիվացիայի երկարությունը՝ 1924մ)
7. «Գողթանիկ» (ըստ նախագծի՝ դերիվացիայի երկարությունը՝ 1400մ)
8. «Եղեգիս» (դերիվացիայի երկարությունը՝ 2450մ)
9. «Տիգրան Մեծ» (ըստ նախագծի՝ դերիվացիայի երկարությունը՝ 2691մ),
10. «ԽԱԶԻ ՔԱՐ» (ըստ նախագծի՝ դերիվացիայի երկարությունը՝ 2240մ):

Եղեգիս գետի վրա նախատեսվում է հետևյալ ՓՀԵԿ-երի կառուցումը՝

1. «Ալնարս» ՓՀԵԿ՝ շահագործող՝ «ԱԼՆԱՐՍ» ՍՊԸ (Ըստ ՀԾԿՀ-ի տեղեկանքի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 2300մ)
2. «Եղեգնուտ» ՓՀԵԿ, շահագործող՝ «ՎՏՎ ԷՆԵՐՋԻ» ՍՊԸ (Ըստ ՀԾԿՀ-ի տեղեկանքի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 2665մ)
3. «ԷԼԻՍ» ՓՀԵԿ, շահագործող՝ «ԷԼԻՍ ՀԵԿ» ՍՊԸ (Ըստ ՀԾԿՀ-ի տեղեկանքի՝ ՓՀԵԿ-ը կառուցվելու է Եղեգիս և Սողանլու գետերի վրա, խողովակաշարերի երկարությունը՝ 2360,0մ և 2288,0մ):

Եղեգիսի գետի Կարակայա վտակի ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 15կմ/67.76%

1. «ՍԱՆՌԱՅԶ» ՓՀԷԿ, շահագործող «ՍԱՆՌԱՅԶ ԷԼԵԿՏՐԻԿ» ՓԲԸ (Ըստ նախագծի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 2268մ)
2. «Վարդահովիտ»³ ՓՀԷԿ, շահագործող «ՎԱՐԴԱՀՈՎԻՏ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 3570 մ)
3. «Կարակայա» ՓՀԷԿ, շահագործող «ՀԱԿ ՀԷԿ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ Կարակայա գետ՝ 3127մ, 1200 մ , աջակողմյա վտակ՝ 1200մ)

Կարակայայի Այսաս վտակի ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 12կմ/49.96%

1. «Հերմոն» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Էլեգիս ՀԷԿ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 3270մ)
2. «Նանե» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՐԱՏԵՍ ԷՆԵՐԶԻ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 2726մ)

Արտավան գետի ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 19կմ/20.11%

1. «Արտավան-1» ՓՀԷԿ, շահագործող «Զահուկ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ 3821.5մ)

Արտավան գետի վրա նախատեսվում է կառուցել՝

2. «Արտավան» ՓՀԷԿ-1, շահագործող՝ «Արտավան ՀԷԿ» ՍՊԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը ըստ ՀԾԿՀ-ի 2015թ-ի հոկտեմբերի 1-ի տեղեկանքի՝ 945մ)
3. «Արտավան» ՓՀԷԿ-2, շահագործող՝ «Արտավան ՀԷԿ» ՍՊԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը ըստ ՀԾԿՀ-ի 2015թ-ի հոկտեմբերի 1-ի տեղեկանքի՝ 1585մ):

Այս ՓՀԷԿ-րի կառուցման դեպքում խողովակների մեջ կվերցվի Արտավան գետի 33.42%-ը:

Զառիթաի գետի Մարտիրոս վտակի վրա ծանրաբեռնվածություն ՓՀԷԿ-երով՝ 12կմ/33.47%

1. «Վարանցով» ՓՀԷԿ, շահագործող «ՎԱՐԱՆՑՈՎ ՀԷԿ» ՍՊԸ, ՍՊԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը, ըստ նախագծի, 4017մ):

Գեղարոտ գետի վրա ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 25կմ/28.83%

1. «Գեղարոտ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Էլ-Կաս» ՍՊԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը, ըստ նախագծի, 4640մ):
2. «Արագած-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՎԱԿՈՒՖԼՕ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը՝ 2350 մ, դոտացիոն խողովակաշարի երկարությունը՝ 219մ)

Գեղարոտ գետի վրա նախատեսվում է կառուցել՝

1. «Ալպիական» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԻՓԲԱ» ՍՊԸ (Ըստ ՀԾԿՀ-ի 2015թ-ի հոկտեմբերի 1-ի տեղեկանքի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 2800մ)

2. «Լուսարփի»ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԼՈՒՍԱՐՓԻ» ՍՊԸ (Ըստ ՀԾԿՀ-ի 2015թ-ի հոկտեմբերի 1-ի տեղեկանքի՝ խողովակաշարի երկարությունը՝ 1120մ):

Այս ՓՀԷԿ-երի կառուցման դեպքում խողովակի մեջ կվերցվի Գեղարոտ գետի 44.51%-ը:

Ազատ գետի Գողթ վտակի ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 16կմ/36.87%

1. «Գողթ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԶԱՂԱՅԻ ՁՈՐ» ՓԲԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը, ըստ նախագծի, 3850մ):
2. «Գողթ-2» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԶԱՂԱՅԻ ՁՈՐ» ՓԲԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը, ըստ նախագծի, 2050մ):

Մարց գետի ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 29կմ/36.65%

1. «Մարցիգետ ՓՀԷԿ-2», շահագործող՝ «ԱՐԳԻՇՏԻ-1» ՍՊԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը, ըստ նախագծի, 2818 մ և 2962մ)
2. «ՄԱՐՑԻԳԵՏ-1» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ՄԱՐՑ ԷՆԵՐՋԻ» ՍՊԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը, ըստ նախագծի, 4850 մ)

Մարց գետի Սարաջուր վտակի վրա ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 11կմ/36.36%

1. «ՊՈԶԻՏԻՈՆ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԱՅՈՒԴԱ-ԼՈՍ» ՍՊԸ (ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը, ըստ նախագծի, 750մ, 750 մ, 2500 մ)

Արագիլիջուր (Արագլիգետ) գետի վրա ծանրաբեռնվածությունը՝ 16կմ/36.44%

1. «Գետափ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Ֆիրմա Գ.Ա.Խ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը 4568մ)
2. «Շաղատ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «Շաղատ» ՍՊԸ (Ըստ նախագծի՝ ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը՝ 1263մ)

Գոշ գետի վրա ծանրաբեռնվածությունը ՓՀԷԿ-երով՝ 8կմ/37.37%

1. «Գոշ» ՓՀԷԿ, շահագործող՝ «ԳՈՇՀԷԿ» ՍՊԸ (ըստ նախագծի՝ ճնշումային խողովակաշարի երկարությունը 2990 մ)

Ձկնանցարանների և ձկնապաշտպան ցանցերի ֆունկցիոնալ անհամապատասխանություն, ձկնաշխարհի կենսաբազմազանության և տեղաբնակ ձկնատեսակների վտանգների քանակական ցուցանիշների բացասական փոփոխություններ

Ծրագրի շրջանակներում ուսումնասիրվել է առանձին գետերում բնակվող տեսակային կազմը և ՓՀԷԿ-երի ազդեցությունը դրա վրա:

Աղստև գետի Գետիկ վտակում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, ծիածնախայտը *Parasalmo mykiss*:

Գետիկ գետի Նորգետիկ վտակում կարող է հանդիպել միայն կարմրախայտը *Salmo trutta fario*:

Գետիկ գետի Կարատոպրակ վտակում կարող է բնակվել միայն կարմրախայտը *Salmo trutta fario*:

Պաղջուր գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, կողակը *Capoeta capoeta*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*: Հնարավոր է՝ այստեղ բարձրանա նաև արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի լերկաձուկը *Oxynoemacheilus brandtii*, Կուրի սպիտակաձուկը *Alburnus filippii*: Ձկնային տնտեսություններից Պաղջուր գետում կարող է հայտնվել նաև ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Խաչարձան գետում կարող են հանդիպել՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*:

Աղստև գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), Կուրի լերկաձուկը *Oxynoemacheilus brandtii*, Կուրի սպիտակաձուկը *Alburnus filippii*, կովկասյան թեփուղը *Squalius orientalis*, արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*, ամուրյան նրբաձկնիկը *Pseudorasbora parva*, ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Հախում գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղուն *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*:

Մարտունի գետում կարող են հանդիպել՝ գեղարքունին *Salmo ischchan gegarkuni* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), կարմրախայտը *Salmo trutta fario*: Հնարավոր է՝ այստեղ բարձրանա նաև Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում) և Սևանի բեղաձուկը (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում):

Վարդենիս գետում կարող են հանդիպել՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), գեղարքունին *Salmo ischchan gegarkuni* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում): Հնարավոր է՝ այստեղ բարձրանա նաև Սևանի բեղաձուկը *Barbus goetschaicus* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում): Բացառված չէ նաև ծիածանախայտի *Parasalmo mykiss* առկայությունը, որին աճեցնում են այս գետի հարևանությամբ գտնվող լճակներում:

Արգիշի գետում կարող են հանդիպել՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Սևանի բեղաձուկը *Barbus goetschaicus* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), գեղարքունին *Salmo ischchan gegarkuni* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում):

Հնարավոր է՝ այստեղ բարձրանա նաև արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, որը վերջին տարիներին է հայտնվել Սևանի ավազանում և մեր կողմից նկատվել է ՓՀԷԿ-ի հարակից տարածքում: ՓՀԷԿ-ի աշխատակիցները զբաղվում են ձկների բաց թողնման աշխատանքներով: Ըստ նրանց՝ պարբերաբար ձկներ են բաց թողնվում ՓՀԷԿ-ի գլխամասի ջրամբար: Հնարավոր է՝ այդ ձկների մեջ լինի նաև ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*: Ներկայիս իրավիճակը պարզելու համար անհրաժեշտ է համապատասխան ձկնաբանական լրացուցիչ ուսումնասիրությունների իրականացում:

Գեղարքոտ գետում, ըստ բնակիչների և ՓՀԷԿ-ի աշխատակիցների, ձկներ չեն հանդիպում, չնայած որ գետի ջրաբանական տիպը համապատասխանում է կարմրախայտի *Salmo trutta fario* կենսաբանական պահանջներին:

Այլ խնդիր է գետի ջրաքիմիական կազմը, որը կարող է նպաստավոր չլինել ձկների կենսագործունեության համար և լրացուցիչ ուսումնասիրությունների կարիք ունի:

Ամբերդ գետի Ամպուր վտակում հանդիպում է կարմրախայտը *Salmo trutta fario*. Հնարավոր է նաև Կուրի բեղաձկան *Barbus cyri* և արևելյան տառեխիկի *Alburnoides eichwaldii* առկայությունը:

Գողթ գետի ջրաբանական տիպը համապատասխանում է կարմրախայտի *Salmo trutta fario* կենսաբանական պահանջներին:

Գետի հունի պարբերաբար չորացումը չի կարող նպաստել կարմրախայտի գոյությունը տվյալ գետակում պահպանելու կամ վերականգնելու համար:

Հրազդան գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում), Կուրի բեղաձուկը *Oxynoemacheilus brandtii*, արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*, ամուրյան նրբաձկնիկը *Pseudorasbora parva*, ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*, որոնք կարող են ներթափանցել նաև Հրազդանի մեջ թափվող վտակների, մասնավորապես Ակունք գետի մեջ:

Դեբեդ գետի ավազանին պատկանող ջրակալներում հանդիպում են կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi*, Կուրի կողակը *Capoeta capoeta capoeta*, Կուրի սպիտակաձուկը *Alburnus filippii*, մուրծին *Luciobarbus mursa*, քառթակը *Gobio* sp., Կուրի լերկաձուկը *Oxynoemacheilus brandtii*, արծաթաձկնիկը *Leucaspis delineatus*, բրամը *Abramis brama*, արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*, նաև տարբեր ձկնային տնտեսություններից հաճախ այստեղ ներթափանցող ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*, երբեմն՝ կարպը *Cyprinus carpio*: Վերոգրյալ ձկնատեսակներից շատերը հանդիպում են Ձորագետի ու Փամբակի միախառնման տեղում և Ձորագետի հունով բարձրանում են դեպի հոսանքն ի վեր:

Ձորագետի վրա կառուցված հիդրոէներգետիկ և հիդրոտեխնիկական կառույցները խոչընդոտում են ձկների միգրացիային: Արդյունքում Դեբեդում բնակվող ձկնատեսակները, որոնց մեծ մասին բնորոշ են սեզոնային միգրացիաները հատկապես բազմացման շրջանում, հնարավորություն չունեն բարձրանալ Ձորագետի հոսանքն ի վեր՝ այստեղ բնակվելու և բազմանալու համար:

Մարց գետում հիմնականում հանդիպում են Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri* և արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*: Մարց գետը հայտնի է եղել կարմրախայտի *Salmo trutta fario* մեծ պաշարներով:

Մարց գետի վրա կառուցված ՓՀԷԿ-երի ձկնանցարանները չեն նպաստում Դեբեդից գետ մտնող ձկների միգրացիաների իրականացմանը. գետի ստորին մասից բարձրացող ձկները անհաղթահարելի արգելքի են հանդիպում, ինչի արդյունքում էականորեն նվազել է գետի ձկնային կենսաբազմազանությունը:

Մարց գետի Սարաջուր վտակում կարող են հանդիպել՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*:

Փամբակ գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում): Ձկնային տնտեսություններից հաճախ այստեղ է ներթափանցում ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Տանձուտ գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*: Ձկնային տնտեսություններից այստեղ կարող է ներթափանցել ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*, իսկ մոտակա լճակից՝ արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*:

Գարգառ գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*:

Գարգառ գետի վրա կառուցված ՓՀԷԿ-ի պատվարի շահագործումից առաջացած լճակի ջրի ջերմաստիճանն էականորեն տարբերվում է գետի հոսող ջրի ջերմաստիճանից, ինչը բարենպաստ պայմաններ չի ստեղծում գետաբնակ ձկների բնականոն կենսագործունեության համար: Լճակը նպաստավոր է արծաթափայլ կարասի *Carassius gibelio* ներթափանցման ու բնակության համար, ինչը ցանկալի երևույթ չէ:

Չանախչի գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* /հազվադեպ է հանդիպում, գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում/: Ձկնային տնտեսություններից այստեղ է ներթափանցում ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Հեղնաջուր գետում ձկնատեսակներից հանդիպում է միայն կարմրախայտը *Salmo fario trutta*:

Հեղնաջուր գետի վրա ՓՀԷԿ-ի պատվարի կառուցման հետևանքով ձևավորված է լճականման ջրակալ, որը կարող է նպաստավոր պայմաններ ստեղծել արծաթափայլ կարասի *Carassius gibelio* այստեղ ներթափանցման և կլիմայավարժման գործում, ինչը ցանկալի երևույթ չէ: Մյուս կողմից լճակում հավաքված ջուրը շատ ավելի է տաքանում ամռան և սառչում՝ ձմռան ամիսներին, ինչը նույնպես խաթարում է կարմրախայտի, որպես գետային կենսաձև վարող տեսակի, բնականոն միգրացիաները և կենսակերպը:

Ախուրյան գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario* (պատահական է հանդիպում), սևահոնը *Acanthalburnus microlepis*, Կուրի կողակը *Capoeta capoeta capoeta*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi*, Կուրի ենթաբերանը *Chondrostoma cyri*, կովկասյան թեփուղը *Squalius orientalis*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, անգորական լերկաձուկը *Oxyemacheilus angorae*, Կուրի լերկաձուկը *Oxyemacheilus brandtii*, հաշամը *Aspius aspius* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), Կուրի սպիտակաձուկը *Alburnus filippii*, ծածանը *Cyprinus carpio*, ավազային ցլիկաձուկը *Neogobius fluviatilis*, ոսկեգույն ծականը *Sabanejewia aurata* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio* (կլիմայավարժված է), ամուրյան նրբաձկնիկը *Pseudorasbora*

parva (կլիմայավարժված է): Հնարավոր է ձկնային տնտեսություններից ներթափանցեն ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*, սպիտակ *Hypophthalmichthys molitrix* և խայտաբղետ *Aristichthys nobilis* հաստաճակատները, սպիտակ ամուրը *Ctenopharyngodon idella*:

Որոտան գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, մուրձին *Luciobarbus mursa*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* /գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում/, Կուրի սպիտակաձուկը *Alburnus filippii*, կովկասյան թեփուղը *Squalius orientalis*, արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*: Ձկնային տնտեսություններից այստեղ պարբերաբար հայտնվում է ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Որոտան գետի Շաքի վտակի հիմնական ձկնատեսակը կարմրախայտն *Salmo trutta fario* է: Այս գետում կարող են հանդիպել նաև արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, կողակը *Capoeta sp.*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*: Վերջին տարիներին այս գետի ափերին գործում են ձկնաբուծարաններ, որտեղից գետ կարող են թափանցել նաև ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*, արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*:

Մեղրի գետում կարող են հանդիպել կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, կողակը *Capoeta sp.*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի լերկաձուկը *Oxyemacheilus brandtii*:

Սանդաղբյուր գետում հնարավոր է կարմրախայտի *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկի *Alburnoides eichwaldii*, կողակի *Capoeta capoeta*, Կուրի բեղաձկան *Barbus cyri* առկայությունը: ՓՀԷԿ-ի պատվարից վերև ձևավորված մեծ լիճը հնարավոր է դարձնում նաև արծաթափայլ կարասի *Carassius gibelio* բնակեցումը: Կարող է ներթափանցել նաև ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Շաղատ գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, կողակը *Capoeta sp.*: Հնարավոր է նաև ծիածանախայտի *Parasalmo mykiss* և արծաթափայլ կարասի *Carassius gibelio* ներթափանցումը:

Այրի գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*:

Այրի գետի հունի վրա կառուցված ՓՀԷԿ-ի գլխամասի պատվարից առաջացած լճակը և ձկնուղու գործող տիպը նպաստավոր պայմաններ չեն ստեղծում վերոգրյալ ձկնատեսակների բնականոն կենսագործունեության համար:

Ծավ գետի վերին հոսանքում հանդիպում է կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, կողակը *Capoeta capoeta*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի լերկաձուկը *Oxyemacheilus brandtii*, պարբերաբար ներթափանցում է նաև ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Ողջի գետի միջին հոսանքում կարող են հանդիպել կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, կողակը *Capoeta sp.*, արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*: Հնարավոր է՝ այստեղ հանդիպի նաև ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Ողջի գետի Գեղի վտակի ստորին հոսանքում կարող են հանդիպել կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, կողակը *Capoeta sp.*: Հնարավոր է՝ այստեղ հանդիպի նաև ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss* և արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*:

Ողջի գետի Բաղաց ջուր վտակի վերին հոսանքում կարող է հանդիպել կարմրախայտը *Salmo trutta fario*: Հնարավոր է՝ այստեղ հանդիպի՝ նաև Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*,

ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*, որն աճեցվում է ՓՀԷԿ-ի հարևանությամբ գտնվող ավազաններում:

Ողջիի գետավազանում հիդրոտեխնիկական տարբեր կառույցները՝ ՓՀԷԿ-ների պատվարները, ռոտման համակարգերը, Գեղիի ջրամբարը, ինչպես նաև հանքարդյունաբերության մեջ օգտագործվող գետի ջրերի մեծ քանակությունը և գետերի մեջ պարբերաբար թափվող թափոնային ջրերը գետերում արհեստականորեն առաջացած սակավաջրության հետ մեկտեղ անդառնալի վնաս են հասցնում այդ գետերի ոչ միայն ձկնաշխարհին, այլ դրանց ողջ էկոհամակարգին: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է շուտափույթ իրականացնել ձկնուղիների ու ձկնապաշտպան այլ կառույցների կառուցման, ինչպես նաև թափոնային հոսքաջրերի վերացման, գետերում բնապահպանական թողքի նորովի սահմանման ու բնապահպանական այլ միջոցառումներ:

Արփա գետում հանդիպում են՝ ճանարը *Luciobarbus capito*, մուրծին *Luciobarbus mursa*, ծածանը *Cyprinus carpio*, ամուրյան նրբաձկնիկը *Pseudorasbora parva*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի լերկաձուկը *Oxynoemacheilus brandtii*, արծաթափայլ կարասը *Carassius gibelio*, Կուրի սպիտակաձուկը *Alburnus filippii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում), Կուրի կողակը *Capoeta capoeta capoeta*, Կուրի ենթաբերանը *Chondrostoma cyri*, կովկասյան թեփուղը *Squalius orientalis*, կարմրախայտը *Salmo trutta fario*: Հնարավոր է՝ նաև հանդիպի մանրաթեփուկը *Acanthalburnus microlepis*, հաշամը *Aspius aspius* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում), ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Հեր-հեր գետում կարող են հանդիպել՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, կողակը *Capoeta* sp., Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի սպիտակաձուկը *Alburnus filippii*, կարող է ներթափանցել ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Եղեգիս գետում հանդիպում են՝ կարմրախայտը *Salmo fario*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Սևանի կողակը *Capoeta sevangi* (գրանցված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում):

Եղեգիս գետի Արտաբույնք վտակի ջրաբանական տվյալները /հոսք, ջրի առատություն, քարքարոտ աձեր, այլն/ համապատասխանում են կարմրախայտի *Salmo trutta fario* կենսաբանական պահանջներին:

Արտաբույնք գետում ձկներ չեն բնակվում: Ձկների բացակայության մասին վկայում են նաև տեղի բնակիչները: Ամենայն հավանականությամբ դա շաղկապված է ջրի մեջ առկա որոշ քիմիական նյութերի հետ, ինչը լրացուցիչ ջրաքիմիական ուսումնասիրությունների կարիք ունի:

Եղեգիս գետի Կարակայա վտակում կարող են հանդիպել՝ կարմրախայտը *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*: Ձկնային տնտեսություններից այստեղ կարող է ներթափանցել ծիածանախայտը *Parasalmo mykiss*:

Կարակայայի գետի Այսաս վտակում կարող են հանդիպել՝ արևելյան արագաշարժը *Alburnoides eichwaldii*, Կուրի բեղաձուկը *Barbus cyri*, կարմրախայտը *Salmo trutta fario*:

Եղեգիս գետի Քարագլուխ վտակում հնարավոր է՝ հանդիպի միայն կարմրախայտը *Salmo trutta fario*:

Եղեգիս գետի և նրա վտակների ափերին գտնվում են զանազան ձկնային տնտեսություններ, որոնց ավազանները սնվում են գետի ջրով, և որը նորից հեռացվում է դեպի գետ առանց մաքրվելու: Այդ տնտեսություններում հիմնականում աճեցվում է ծիածանախայտ *Parasalmo mykiss*, որը կարող է այդտեղից պարբերաբար պատահականորեն հայտնվել գետում: Մտահոգություն է, որ նման տնտեսությունների լճակներում պահվող ձկները պարբերաբար հիվանդանում են տարբեր հիվանդություններով, որոնք կարող են վարակիչ լինել տեղաբնակ վայրի ձկների համար:

Արտավան գետում՝ կարող են հանդիպել՝ կարմրախայտ *Salmo trutta fario*, արևելյան տառեխիկը *Alburnoides eichwaldii*:

Զառիթափ գետի Մարտիրոս վտակում կարող է հանդիպել կարմրախայտ *Salmo trutta fario*: Հնարավոր է նաև արևելյան տառեխիկի *Alburnoides eichwaldii* և Կուրի բեղաձկան *Barbus cyri* առկայությունը:

Իրականացված մշտադիտարկման արդյունքների հիման վրա հրապարակվել է «Աղստև և Հախում գետերի փոքր հիդրոէլեկտրակայանների ձկնուղիները և դրանց նշանակությունը ձկնաշխարհի պահպանության համար» գիտական հոդվածը¹: Տպագրության են հանձնվել «Դեբեդ գետի ավազանի փոքր հիդրոէլեկտրակայանների ձկնուղիները և դրանց նշանակությունը ձկնաշխարհի պահպանության համար» և «Փոքր հիդրոէլեկտրակայանների ձկնուղիները և դրանց նշանակությունը Կուրի ավազանի Հայաստանի գետերի ձկնաշխարհի պահպանության համար» գիտական հոդվածները, որոնց, հեղինակներն են՝ Ս.Խ. Պիպոյանը, Ա.Ս. Առաքելյանը, Լ. Գալստյանը, Ի. Ս. Գաբայանը:

«Աղստև և Հախում գետերի փոքր հիդրոէլեկտրակայանների ձկնուղիները և դրանց նշանակությունը ձկնաշխարհի պահպանության համար» գիտական հոդվածում գետային ձկնաշխարհի վրա ՓՀԷԿ-երի ազդեցության վերաբերյալ մասնավորապես նշված է. «Արդեն իսկ ՀՀ ՓՀԷԿ-երի գործունեության արդյունքում ի հայտ են եկել մի շարք խնդիրներ և խոչընդոտներ, որոնք մեծացնում են ՓՀԷԿ-երի ռիսկայնությունը բնապահպանական տեսանկյունից: Մեծամասամբ կառուցված լինելով փոքր գետերի հունների վրա՝ ՓՀԷԿ-երի ջրառի գլխամասային կառույցները, որտեղից գետի ջուրը մտնում է ճնշումային խողովակաշար և հոսում դեպի ՓՀԷԿ-երի տուրբիններ, գետի հունը սովորաբար պատնեշված է բետոնե կամ մետաղական պատվարով: Արդյունքում, փոքր գետակների ջուրը լճանում է, իսկ ջրի բնապահպանական թողքի սահմանված ծավալը և ձկնուղիների կառուցվածքը հաճախ չեն ապահովում գետում բնակվող ձկնատեսակների ու մյուս օրգանիզմների ազատ տեղաշարժը գետի մի հատվածից մյուսը: Բացի այդ, ՓՀԷԿ-երի ջրառի գլխամասային կառույցներում ձկնապաշտպան ցանցերի բացակայությունը կամ առկա աղբորսիչ ցանցերի մեծ ճեղքերը չեն արգելում գետի վերին հոսանքում բնակվող ձկների, հատկապես մանրաձկների հայտնվելը ՓՀԷԿ-երի ճնշումային խողովակաշարում և, այնուհետև, տուրբիններում, որտեղ նրանք ենթարկվում են մեխանիկական և այլ ազդեցությունների:

Այսպիսով, Կուր գետին պատկանող և Հայաստանի տարածքով հոսող գետերի հունի վրա կառուցված ՓՀԷԿ-երի ձկնուղիների տեսակների և կառուցվածքային լուծումների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ձկնուղիների էական մասը չի համապատասխանում այդ գետերում բնակվող և պարբերաբար միգրացիաներ

կատարող ձկնատեսակների կենսական պահանջմունքներին ու ֆիզիկական հնարավորություններին: Այդ իմաստով դրանք մեծամասամբ ինքնապատակ են ու չեն համապատասխանում նմանատիպ կառույցների նկատմամբ ժամանակակից պահանջներին, ինչն էլ հանդիսանում է դրանց ոչ լիարժեք գործելու հիմնական պատճառը: Մյուս կողմից, ՀՀ-ում ձկնուղիները նախագծվում են գործող նորմերի համաձայն, ինչն իրականում մշակված է հարթավայրային մեծ գետերի համար: Արդյունքում, Հայաստանի գետերում բնակվող ձկնատեսակների զգալի մասը չի կարողանում հաղթահարել ՓՀԷԿ-երի կառուցման արդյունքում ստեղծված արգելքները՝ բետոնե պատվարները, իսկ ձկնուղի կառուցվածքները չեն ապահովում իրենց վրա դրված հիմնական նպատակը՝ կամուրջ հանդիսանալ գետի տարբեր հատվածներում բնակվող ձկնատեսակների ազատ տեղաշարժի և ձկնային պաշարների պահպանման ու բնականոն վերարտադրման համար»:

ՓՀԷԿ-երի արտադրողականության անբավարար մակարդակ

Մոնիտորինգի արդյունքները ցույց տվեցին, որ ՓՀԷԿ-երի էլեկտրաէներգիայի իրական արտադրությունը չի համապատասխանում նախագծով նախատեսված հաշվարկային արտադրությանը: Հիմնականում ցածր արտադրողականության պատճառներն են՝ գետերի սակավաջրությունը, ջրատնտեսական սխալ հաշվարկները, ցածր ՕԳԳ-ն և ցածրորակ սարքավորումները: Արդյունքում ՓՀԷԿ-ը պահանջված էլեկտրաէներգիայի արտադրության համար վերցնում է ավելի շատ ջուր, քան սահմանված է ՋԹ-ով, կամ սակավաջուր ամիսներին ընդհանրապես կանգնում է:

ՓՀԷԿ-երի ազդեցությունը բնության հատուկ պահպանվող տարածքների և անտառային տարածքների վրա

Մոնիտորինգի արդյունքում պարզվեց, որ ՓՀԷԿ-եր են կառուցված «Խոսրովի անտառ», «Շիկահող» պետական արգելոցների բուֆերային գոտիներում, «Սևան», «Դիլիջան», «Արևիկ» ազգային պարկերի տարածքներում, «Ջերմուկի» «Ջերմուկի ջրաբանական», «Եղեգնաձորի», «Գետիկի», «Արջատիլենու» և «Իջևանի» արգելավայրում, Դսեղի և Գուգարքի անտառտնտեսությունների տարածքներում:

Գնահատված չէ այս տարածքների էկոհամակարգերի վրա ՓՀԷԿ-երի ազդեցությունը: 2012թ-ից ՀՀ Ազգային ժողովի օրակարգում է «Սևանա լճի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին օրինագիծը (Պ-010-21.06.2012-ԳԲ-010/0), որն արգելում է Սևանա լիճ թափվող գետերի վրա ՓՀԷԿ-երի կառուցումը, մինչ օրս քվեարկության չի դրվել:

«Ամբերդ 1» փոքր ՀԷԿ

«Գեղարուտ» փոքր ՀԷԿ

«ԶորաՀԷԿ» փոքր ՀԷԿ

«Մարցիկետ 1» փոքր ՀԷԿ

«Մարցիկետ 2» փոքր ՀԷԿ

«Պոզիստրոն» փոքր ՀԷԿ

«Խաչաղբյուր» փոքր ՀԷԿ

«Խաչաղբյուր 1» փոքր ՀԷԿ

«Խաչաղբյուր 2» փոքր ՀԷԿ

«Արգիշի» փոքր ՀԷԿ

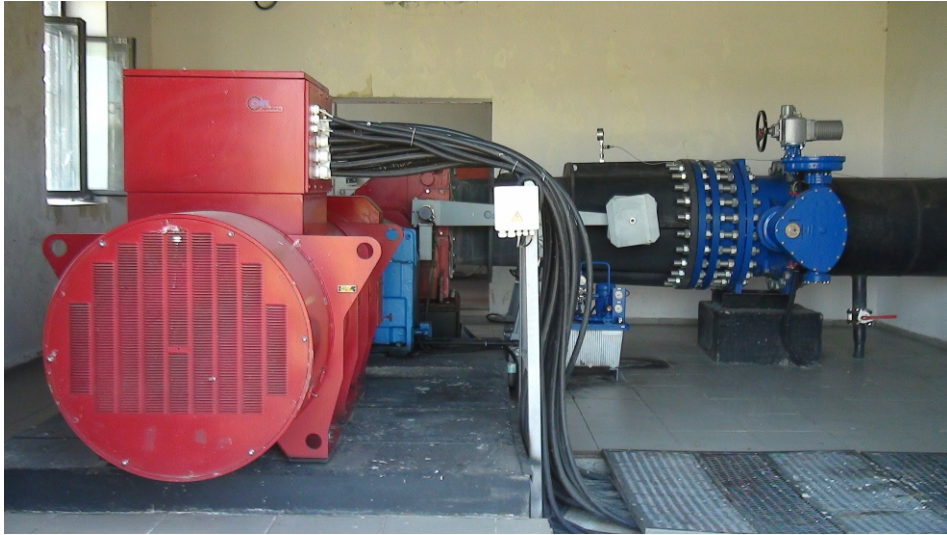

«Մարտունի» փոքր ՀԷԿ

«Վարդենիկ» փոքր ՀԷԿ

«Հեղնաջուր» փոքր ՀԷԿ-ի սարքավորում

«Մարնաշեն» փոքր ՀԷԿ

«Ծավ» փոքր ՀԷԿ

«Դաստակերտ» փոքր ՀԷԿ

«Չագեձոր ՓՀԷԿ - 2» փոքր ՀԷԿ

«Չագեձոր ՓՀԷԿ - 2» փոքր ՀԷԿ-ի սարքավորում

«Սանդաղբյուր» փոքր ՀԷԿ-ի սարքավորում

«Շաքի» փոքր ՀԷԿ

Շաքիի ջրվեժ

«Սմբուլ» փոքր ՀԷԿ-ի սարքավորում

«Որոտան 7» փոքր ՀԷԿ-ի ձկնանցարան

«Հերմոն» փոքր ՀԷԿ

«Նանե» փոքր ՀԷԿ

«Գողթանիկ» փոքր ՀԷԿ

«Կարակայա» փոքր ՀԷԿ

«Սանոայգ» փոքր ՀԷԿ

«Վարդահովիտ» փոքր ՀԷԿ

«Տիգրան Մեծ» փոքր ՀԷԿ

«Եղեգ» փոքր ՀԷԿ

«Եղեգիս» փոքր ՀԷԿ

«Եղեգիս 1» փոքր ՀԷԿ

«Եղեգիս 3» փոքր ՀԷԿ-ի կայան, «Եղեգիս 2» փոքր ՀԷԿ-ի գլխամաս,

«Եղեգիս 3» փոքր ՀԷԿ

«Եղեգնաձոր», «Եղեգնաձոր ՓՀԷԿ-1» ՓՀԷԿ-եր

ԾՐԱԳՐԻ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՓՀԷԿ-երի կողմից գետային էկոհամակարգերի պահպանման ու կայուն ջրօգտագործման նպատակով ՀՀ բնապահպանության նախարարությանն առաջարկվում է իրականացնել հետևյալ բարեփոխումները.

1. Հանձնարել ՓՀԷԿ-եր շահագործող կազմակերպություններին՝

- Ապահովել ՓՀԷԿ-երի գլխամասային հանգույցները բնապահպանական թողքի ավտոմատ կառավարման և առցանց վերահսկման ջրաչափական համակարգերով:
- Տվյալ գետին բնորոշ ձկնատեսակների միգրացիաների ապահովման համար արդեն իսկ գործող կամ նախատեսվող ձկնանցարանների կառուցման նախագծերը կազմելիս՝ օգտվել համապատասխան հավաստագիր ունեցող ձկնաբանի խորհրդատվությունից: Ճնշումային խողովակների մուտքը ապահովել ձկնապաշտպան կառույցով:
- ՓՀԷԿ-ի շահագործման ժամանակ ծագող բնապահպանական ռիսկերի նվազման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ ներկայացնել Ջրօգտագործման թույլտվության վերանայման հայտ՝ բնապահպանական թողքի հաշվարկման հիմք հանդիսացող հավաստի հիդրոլոգիական տվյալներով:
- Կայուն օրգանական աղտոտիչներով շրջակա միջավայրի աղտոտման ռիսկի նվազեցման նպատակով տրանսֆորմատորները կահավորել յուղահավաք համակարգով:

1. Հանդես գալ հետևյալ օրենսդրական նախաձեռնություններով՝

- «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքում փափոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մշակում, այնտեղ ներառելով հետևյալ առաջարկները՝

«Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 1-ին կետից հանել «բ» ենթակետը. «6. Գ կատեգորիան ներառում է՝ 1) էներգետիկայի բնագավառում գործունեության հետևյալ տեսակները կամ արտադրական միավորները կամ դրանց բոլոր կառույցները կամ ենթակառույցները՝ բ. հիդրոէլեկտրակայաններ՝ 1-10 ՄՎտ հզորությամբ» և այն տեղափոխել 14-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 1-ին կետի «Բ» կատեգորիայում՝ նշելով «մինչև 10 ՄՎտ հզորությամբ» «1-10 ՄՎտ» փոխարեն:

- «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մշակում, այնտեղ ներառելով հետևյալ առաջարկները՝

«Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենքում 16-րդ հոդվածի «ա» կետը լրացնել հետևյալ բառերով.

«այդ թվում ՀԷԿ-երի կառուցում», 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «ա» կետը լրացնել հետևյալ բառերով. «այդ թվում ՀԷԿ-երի կառուցում»: Այսպիսով արգելել ՀԷԿ-երի կառուցումը արգելոցների, ազգային պարկերի տարածքում, ինչպես նաև

սահմանել համապատասխան արգելք նաև ջրաբանական արգելավայրերում և բնության հուշարձան հանդիսացող ջրվեժների ջրհավաք ավազանում՝ համապատասխանաբար իրենց կանոնադրություններում, համաձայն Օրենքի 18-րդ և 19-րդ հոդվածների:

- «ՀՀ ջրային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մշակում՝ այնտեղ ներառելով հետևյալ առաջարկները՝

ՀՀ ջրային օրենսգրքի 4-րդ գլուխը լրացնել նոր 21.1 հոդվածով հետևյալ բովանդակությամբ. «1. Հիդրոէլեկտրակայանների շահագործման համար տրվում է էկոլոգիական անձնագիր: 2. Էկոլոգիական անձնագրի ձևը և տրամադրման կարգը սահմանվում է ՀՀ կառավարության կողմից»:

Սահմանել ջրօգտագործման սահմանափակումներ ըստ տարբեր ջրօգտագործողների՝ սակավաջուր տարիներին:

- «Սևանա լճի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մշակում՝ այնտեղ ներառելով հետևյալ առաջարկները՝

«Սևանա լճի մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 2-րդ մասը. «2. Անմիջական ազդեցության գոտում արգելվում են՝» լրացնել «ե» կետով հետևյալ բովանդակությամբ. «ՓՀԷԿ-երի կառուցումը և շահագործումը Սևանա լիճ թափվող գետերի վրա: Արգելվում է ՓՀԷԿ-երի ընթացիկ շահագործումն ու հետագա կառուցումը»:

2. ՀՀ կառավարության որոշմամբ հաստատել ՓՀԷԿ-երի էկոլոգիական անձնագրերի ձևը և տրամադրման կարգը: Հիմնական ցուցանիշ սահմանել բնապահպանական թողքը՝ հաշվի առնելով գետավազանների կառավարման պլանները (առկայության դեպքում)՝ համապատասխանեցնել ՀՀ ջրային օրենսգրքին և Ջրի ազգային ծրագրի մասին ՀՀ օրենքին:

3. Վերանայել ՀՀ կառավարության 30.06.2011թ. 927-Ն որոշմամբ հաստատված բնապահպանական թողքերի գնահատման կարգը՝ ապահովելու գետային էկոհամակարգի հավասարակշռությունը: Առաջնահերթ վերանայել գետերում թողնվող բնապահպանական թողքի հաշվարկման մեթոդիկան և ներդնել հստակ էկոլոգիական մոտեցումներով հոսքի որոշման մեթոդներ՝ յուրաքանչյուր գետավազանի համար առանձին՝ ամսական, այլ ոչ թե տարեկան կտրվածքով, ինչը հնարավորություն կտա հատուկ պայմանների առկայության դեպքում (օրինակ՝ ձկների ձվադրման ժամանակահատված, կենսաբազմազանության պահպանության հետ կապված այլ հարցեր) կատարել ավելացում հաստատված բնապահպանական թողքում:

4. ՀՀ կառավարության որոշմամբ արգելել նոր ՓՀԷԿ-երի կառուցումը դերիվացիայով 30% և ավելի ծանրաբեռնվածություն ունեցող գետերի վրա:

5. Համապատասխան գիտական կառույցների հետ համատեղ անցկացնել ուսումնասիրություններ ԲՀՊՏ-ներում և նրանց հարևանությամբ գործող ՓՀԷԿ-երի գործարկման նպատակահարմարության վերաբերյալ:

6. Վերականգնել գետային էկոհամակարգին ու ձկնաշխարհին պատճառած վնասը ՓՀԷԿ-ի միջոցներով՝ մասնավորապես վերականգնելով ջրային էկոհամակարգը և գետ բաց թողնելով համապատասխան քանակի ձկներ:
7. Մինչ այս բարեփոխումների իրականացումը դադարեցնել այս ոլորտի համար նոր ԶԹ-ների և լիցենզիաների տրամադրումը:

Առաջարկել ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարությանը՝

- փակման ենթակա ՓՀԷԿ-երի համար պետության կողմից դրամաշնորհներ տրամադրել՝ այլընտրանքային էներգետիկայի զարգացման գործընթացներին մասնակցելու համար
- մշակել տեխնիկական պահանջներ ՓՀԷԿ-երի էլեկտրաէներգիայի արտադրության արդյունավետությունը բարձրացնելու և ջրային ռեսուրսների տնտեսման համար՝ պարտավորեցնելով վերազինել ՓՀԷԿ-երը ժամանակակից արդյունավետ սարքավորումներով
- դադարեցնել այն ՓՀԷԿ-երի գործունեությունը, որոնք անարդյունավետ են և չեն ապահովում բնապահպանական նորմերը՝ մինչև դրանց բնապահպանական նորմերին համապատասխան վերակառուցումը
- վերանայել ՀՀ կառավարության 2009թ. հունվարի 22-ի նիստի հ.3 արձանագրային որոշմամբ հաստատված ՓՀԷԿ-երի զարգացման սխեման՝ հաշվի առնելով թարմացած հիդրոլոգիական տվյալները և գետերի վրա ՓՀԷԿ-երի ազդեցության վերլուծության արդյունքները:

Առաջարկել ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությանը՝

- ՀՀ կառավարության որոշմամբ սահմանել էկոհամակարգային ծառայությունների դիմաց վճարումներ /գանձել նաև ՓՀԷԿ-երից/ և այդ վճարումները ուղղել ազդակիր համայնքին՝ որպես փոխհատուցում:

Առաջարկել ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովին՝

- լիցենզիայի ժամկետը լրացած ՓՀԷԿ-երի երկարացման հայտերը քննարկելիս՝ վերանայել էլեկտրաէներգիայի սակագները՝ դրանց նվազեցման միտումով
- վերանայել լիցենզավորման կարգը և պայմանները, մասնավորապես, չտրամադրել լիցենզիա առանց հաստատված նախագծի
- մինչ այս բարեփոխումների իրականացումը դադարեցնել այս ոլորտի համար նոր լիցենզիաների տրամադրումը:

Առաջարկել ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարությանը՝

- մշակել «Արտակարգ էկոլոգիական իրավիճակի և էկոլոգիական աղետի գոտիների հայտնաբերման համար տարածքների էկոլոգիական վիճակի գնահատման չափորոշիչներ»-ի մեթոդաբանություն՝ սահմանելու նորմատիվներ գետերում նոր ՓՀԷԿ-երի լիցենզավորման համար՝ հաշվի առնելով, որ մի շարք դեպքերում ՓՀԷԿ-երն իրենցից ներկայացնում են կասկադներ, որոնք իրենց գումարային հզորությամբ գերծանրաբեռնում են գետերը:

Առաջարկել ՀՀ քաղաքաշինության նախարարությանը՝

- մշակել գիտականորեն հիմնավորված հստակ չափորիշիչներ հիդրոհանգույցների, ձկնանցարանների, խողովակաշարերի և մնացած կառուցվածքների համար, որպեսզի դրանց ազդեցությունը բնական միջավայրին հասցվի նվազագույնի, և բոլոր ՓՀԷԿ-երի կառուցվածքները համապատասխանացնել այդ չափորիշիչներին Առաջարկել **գարգացման բանկերին՝**
- ՓՀԷԿ-երի կառուցման համար վարկեր տրամադրել Եվրոպական ջրային դիրեկտիվի պահանջների պահպանման պայմանով և մշտադիտարկել այդ պահանջների իրականացման գործընթացը:

Տպաքանակը՝ 200
Տպագրված է ՄԻՍՄԱ ՍՊԸ-ում
ՀՀ, ք. Երևան 0010, Հանրապետության 49 7/1
Հեռ.՝ +374 10 54-79-95
+374 10 54-53-10
misma@inbox.ru

